

УДК 930-051Шашел Кос(497.4):94(398)](048.8)
DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290727](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290727)

ІЛІРІЙСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА В АНГЛОМОВНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МАР'ЄТИ ШАШЕЛ КОС

Ярослав Алешкевич

кандидат історичних наук, доцент кафедри Античності, Середньовіччя
та історії України домодерної доби,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: yaroslav.aleshkevych@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3042-7307>

У статті здійснюється історіографічний огляд та аналіз окремих англomовних публікацій сучасної словенської дослідниці Мар'єти Шашел Кос (Marjeta Šašel Kos) на іллірійську проблематику. Проблеми, пов'язані із гіпотезами щодо походження іллірійців, знакові події їх внутрішньої історії, досягнення в різних галузях культури та об'єктивна оцінка їх відносини із греко-римським світом є базою для поглибленого вивчення стародавнього населення західних Балкан, Центральної та Південно-Західної Європи. Світ іллірійських племен – мешканців східного узбережжя Адріатичного моря, північно-західної частини Балканського півострова та південно-східної частини Альпійського регіону перебував у безпосередній близькості до кордонів поширення греко-римської цивілізації та її культури. Чисельні племена іллірійців, сформовані північною та південною етнокультурною зоною східного Гальштату, були найдавнішими з племінних утворень варварського світу Європи (Rex Barbaricum). Світ іллірійських племен намагалися пізнати стародавні греки, а за ними й римляни. Однак, контакти між представниками двох діаметрально протилежних за своєю сутністю світів завершилися конфронтацією та поглинанням. Після чисельних та кривавих зіткнень світ іллірійців втратив свою ідентичність, зазнав потужної еллінізації та романізації й набув ознак глибокої провінційності. Автор статті, таким чином, намагається не лише познайомити читача із досягненнями окремих яскравих та талановитих представників сучасної іллірології, а й популяризує їх науковий доробок. Наукова творчість Мар'єти Шашел Кос є різнобічною та продуктивною (декілька об'ємних та змістовних монографій та понад 70 наукових статей). Словенська дослідниця базує свої погляди на археологічному та епіграфічному матеріалах, співставленні інформації, вдається до порівнянь та обґрунтованої критики античних істориків та географів. Усі ці тенденції переслідують цілком конкретну мету: подолати стереотип сприйняття представників племінного світу давньої Європи, який був сформований греко-римською письмовою традицією. Огляд її окремих англomовних праць на іллірійську проблематику демонструє те, що словенська та європейська іллірологія активно розвиваються, що дозволяє нам пізнати та зрозуміти специфіку історичного розвитку стародавніх іллірійців.

Ключові слова: іллірологія, історіографія, іллірійці, варварський світ, давня історія Балкан, доба Античності.

Постановка проблеми. Мар'єта Шашел Кос (Marjeta Šašel Kos) (1954 р.н.) у 1980 р. здобула ступінь магістра археології філософського факультету Університету Любляни, а у 1989 р. здобула докторську ступінь з класичної філології факультету мистецтв у цьому ж університеті. З 1987 р. дослідниця працювала науковим співробітником в Інституті археології Наукового центру Словенської академії наук та мистецтв. У 2005 р. її наукові здобутки у галузі археології були винагородженні членством у Словенському археологічному товаристві (SAD, Slovensko arheološko društvo). У 2006 р. Мар'єта Шашел Кос стала лауреаткою премії Зоїса (Zoisova nagrada) за видатні досягнення у галузі стародавньої історії та отримала почесну золоту відзнаку Науково-дослідницького центру Словенської академії наук і мистецтв (ZRC, Znanstvenoraziskovalni center slovenske akademije znanosti in umetnosti). Має статус радника (znanstvena svetnica), працювала та працює у багатьох редакційних колегіях різноманітних наукових збірників, а саме: редколегії журналу класичної філології «Kerja», редколегії журналу «Aquila Nostra», редколегії «Археологічного журналу». Окрім наукових інституцій Республіки Словенія Мар'єта

Шашел Кос відома своєю активною діяльністю й у європейському науковому просторі. Вона є членом комітету Міжнародної асоціації грецької та римської епіграфіки (Association Internationale d'Epigraphie Grecque et Latine), членом-кореспонденткою Австрійського археологічного інституту у Відні (Österreichisches archäologisches Institut), членом-кореспонденткою Німецького археологічного інституту в Берліні (Deutsches Archäologisches Institut). Сферою наукових інтересів Мар'єти Шашел Кос є літературні пам'ятки доби Античності з історії Балкан та Центральної Європи, латинська епіграфіка Словенії, історія Словенії в добу Античності. Також дослідниця вивчає античну міфологію, релігію, історичну географію Словенії, військову та адміністративну історію своєї країни та загалом західної частини Балкан. Значна частина наукового доробку Мар'єти Шашел Кос присвячена стародавнім іллірійцям, їх історії та взаємовідносинам із греко-римською (Античною) цивілізацією. Більшість її наукових досліджень, які присвячені історії іллірійських племен, їх відносин із греко-римським світом є англomовними, хоча окремі праці є двомовними (словенсько-англійська адаптація). Зазначу, що окрім праць

англійською мовою дослідниця публікувала монографії та різноманітні статті словенською та французькою мовами.

Мета статті: елементарна популяризація наукового доробку дослідників європейського рівня, знавців історії стародавнього населення західних Балкан, зокрема, іллірійського сегменту так званого варварського світу (*Rex Barbaricum*). Сподіваюся, що дана публікація допоможе не лише зрозуміти сутність підходів та спрямованість сучасних дослідників, а й стимулюватиме науковий інтерес до вивчення історії іллірійських племен, їх культури й ментальності, перебігу та наслідків взаємовідносин із греко-римським світом у вітчизняному науковому просторі. Таким чином, на мою суб'єктивну думку, буде змінена тенденція щодо масштабів вивчення іллірійського племенного світу, яка існує в сучасній українській історичній науці.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Виходячи із мети даної публікації, слід констатувати наступне: в сучасному українському науковому просторі існує доволі багато досліджень, автори яких вивчають історію та культуру представників європейського *Rex Barbaricum* – скіфів, фракійців, кельтів та германців. На цьому тлі історія іллірійців теж викликає помітний інтерес. Але, зауважу, що іллірійська проблематика переважно вивчається у контексті аналізу проявів балканського вектору зовнішньої політики окремих народів чи країн, коли іллірійці та іллірійські протодержавні об'єднання, згадуються фрагментарно і лише у якості військових супротивників (чи, традиційно, у якості жертв військової експансії) стародавніх греків, римлян чи кельтів. Така тенденція, зокрема, яскраво продемонстрована у творчості дослідників Ігоря Зомбора [Зомбор, 2001] та Олександра Бандровського [Бандровський, 2012]. Наприклад, стаття Олександра Бандровського присвячена аналізу чисельних джерел, що розкривають суть оригінальної системи багатогранних контактів Римської імперії з племенами Подунав'я за часів правління Августа та Тіберія. Олександр Бандровський констатує той факт, що зовнішня експансія римлян, створення нових провінцій, клієнтських та буферних держав стали новими формами регіональних відносин. В результаті цілеспрямованої та агресивної експансії римляни досягли кінцевої мети – виходу до Дунаю. Після подолання кризи, пов'язаної з паннонсько-далматинським повстанням, римляни починають формувати нову політику, яка була пов'язана з утворенням дунайського лімесу [Бандровський, 2012, с. 40]. У статті видатного українського спеціаліста з історії кельтів Геннадія Казакевича зазначається беззаперечний факт того, що «Кельтська навала дестабілізувала ілліро-фракійські племенні утворення у Подунав'ї, завдала потужного удару елліністичним державам та грецьким полісам у Македонії та Фракії,…» [Казакевич, 2013, с. 18]. Дослідниця Вікторія Абрамова присвятила декілька своїх публікацій проблематиці взаємин між представниками варварського світу та греко-римської цивілізації. Наприклад, в статті «Варварська дипломатія епохи Еллінізму» науковиця констатує той факт, що

«формування основних методів дипломатії племенних народів Балканського півострову почалося ще в період класичної античності, із моменту початку розкладу первісного суспільства і появи перших елементів державності у іллірійців і фракійців у V ст. до н.е. Поштовхом цього стало розширення й активізація військово-політичних контактів варварських племен спочатку з грецькими державами, а пізніше з Македонією» [Абрамова, 2002а, с. 37]. А у статті «Варварські найманці в елліністичних арміях» дослідниця подає докладний опис цілого ряду племен Балканського півострова, представники яких служили в арміях різних елліністичних правителів: «На території Балканського півострова мешкала значна кількість племенних народів. Через розвиток політичних подій міжнародного масштабу, пов'язаних з боротьбою елліністичних держав за панування в регіоні Середземномор'я, вони стали учасниками міждержавних конфліктів. Значна кількість з них складала наймані контингенти в елліністичних арміях» [Абрамова, 2002б, с. 205]. Щодо схильності іллірійців до найманства, то авторка констатує наступне: «У цілому найманство серед іллірійців було менше розвинуте, ніж серед кельтів і фракійців. Іллірійські найманці значно поступалися їм чисельністю і, як правило, були присутні лише в арміях балканських держав. Винятком було іллірійське плем'я тралів» [Абрамова, 2002б, с. 208]. Наведені приклади в чергове підтверджують факт відсутності в українській історичній науці досліджень, які б характеризували процес становлення та внутрішній розвиток іллірійського світу. Брак вітчизняних досліджень стимулює нас до пошуку інформації, яка міститься у працях іноземних істориків, зокрема, словенського класичного філолога, історика, археолога та ілліролога Мар'єти Шашел Кос.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося раніше, значна частина наукових досліджень Мар'єти Шашел Кос на іллірійську проблематику опубліковані у різні роки та у різних виданнях, але переважно англійською мовою. Свідоме використання авторкою англійської мови на тлі беззаперечної якості та цінності її наукового доробку сприяють доволі високому рівню цитування дослідниці в публікаціях та монографіях інших науковців. Вашій увазі пропонується характеристика її провідних англомовних досліджень (монографій та наукових статей) на іллірійську проблематику.

Почнемо з монографій.

У 1999 р. виданням «Народного музею Словенії» (*Narodni muzej Slovenije*) було опубліковано першу англомовну монографію Мар'єти Шашел Кос «Доримські божества Східних Альп і Адриатики» («*Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*») [Šašel Kos, 1999]. Цінність цього дослідження беззаперечна, оскільки в нашому розпорядженні є лише уривчасті відомості про культу та вірування населення зазначених регіонів. Така ситуація на пряму пов'язана з відсутністю епіграфічних джерел інформації та доволі обмеженої кількості археологічних знахідок іконографічного спрямування. Книга містить вступні положення, вісім розділів, які не пов'язані між собою (три з них перевидані з доопрацюваннями та

додатковими текстами) та бібліографію цитованих праць.

У першому розділі представлено огляд релігійних культів, які були поширені у давні часи серед тодішнього населення регіону. Авторка зазначає, що місцеве населення відзначалося етнічною строкатістю (чисельні кельтські племена, а також племена лібурнів, істрів та венетів, які, вочевидь мали іллірійське коріння, але піддалися тотальній кельтизації). Окрім цього в розділі перераховано давніх богів, які мали місцеве та «імпортоване» походження. Щодо географічних орієнтирів (зауважимо, що Мар'єта Шашел Кос постійно акцентує увагу на історичній географії), то для дослідження було взято територію, яка майже співпадає із контурами сучасної Словенії: між Тімавою (річка на крайньому сході Італії, її назва є похідною від римської назви місця, де було споруджено святилище на честь річкового бога Тімавуса) до Саварії (місто, яке було засновано римлянами у 45 р. до н.е., столиця римської провінції Паннонія, сучасне угорське місто Сомбатгей / Szombathely на крайньому заході країни).

Другий та третій розділи монографії присвячені характеристикам декількох богинь, зокрема, богині Екорни (Aescorna) та богинь, які мали істрійське та лібурнське походження. Згадані у розділах богині були покровительками родючості.

Зміст четвертого розділу є доволі оригінальним і стосується поширенню культу богині Кібели у місті Салона. Як нам відомо, Кібела – персонаж давньогрецької міфології фригійського походження, «велика матір богів». А Салона (Salona / Σάλωνα) – це місто, яке заснували далмати – одне з найпотужніших іллірійських племен, мешканці східного узбережжя Адріатичного моря. У IV ст. до н.е. місто захопили греки, а пізніше – римляни, які у 27 р. до н.е. дарували місту статус колонії (Martia Iulia Salona). До складу громадянської спільноти колонії входили як грецькі, так й іллірійські мешканці. З часом Салона стала столицею римської провінції Далмація. В наш час це хорватське місто Спліт. На прикладі матеріалу зазначеного розділу ми бачимо як іллірійське населення Далмації активно еллінізувалося та романізувалося, запозичуючи культу різноманітних богів (богинь).

П'ятий розділ монографії присвячений святилищам бога Савуса та богині Адсаллуті. Названі персонажі були божественною парою, покровителями води. Недаремно їх культ був поширений в районах вздовж річки Сави. Названі боги уособлювали цю річку (вірогідніше за все, й назва річки є похідною від імені Савус), вони дбали про безпеку мандрівників та торговців. В наш час річка Сава є північним кордоном Балканського півострова та західним кордоном Паннонської рівнини. В давні часи річка була зручним сполученням між Італією та Дунаєм та природним кордоном між римськими провінціями Норік та Паннонія.

Заключні розділи монографії (6–8) присвячені процесу поширення по крайньому заходу Балканського півострова культу Юпітера Руйнівника (Iupiter Depulsor), характеристики культів з району міста Целеї (Celeia) й прилеглих до нього територій та культу

Nutrices Augustae Deae (культу священних матрон). Щодо Юпітера руйнівника, то Мар'єта Шашел Кос задається декількома запитаннями: чи мав цей локальний культ кельтське походження, чи не трансформувався він у еkleктичне кельто-іллирійське божество? Щодо міста Целея, то воно відомо ще з доримських часів як відносно невелике поселення у передгір'ї Альп. Після приєднання до Римської імперії у 15 р. до н.е. поселення отримало офіційну назву Civitas Celeia і стало квітучою римською колонією. В наш час це словенське місто Целе.

У висновках до монографії Мар'єта Шашел Кос констатує факт поліетнічності та полікультурності населення західних Балкан у давні часи. Іллирійська складова присутня, але вона перебувала під потужним впливом з початку кельтської, а пізніше – римської релігії. Свідченням останнього стало поширення на іллирійські землі культів богів давньоримського пантеону. Окрім цього було підмічено той факт, що відбувався й зворотній процес: римські колоністи, які переселялися на підкорені території, доволі часто підпадали під вплив місцевих традицій та культів і серед них можна було помітити доволі активних шанувальників місцевих богів.

У 2005 р. у серії «Ситула» («Situla») видавництва Національного музею Словенії (Razprave Narodnega muzeja Slovenije) була опублікована ще одна англійська монографія дослідниці із назвою «Аппіан та Іллірікум» («Appian and Illyricum») [Šašel Kos, 2005]. Назване дослідження являє собою велику за обсягом фундаментальну працю, унікальне наукове дослідження, побудоване на використанні відомостей давньоримського історика Аппіана.

Сучасний український історик Олег Петречко надав характеристику названого історика та його творчості у колективному збірнику «Лексикон античної словесності» [Лексикон античної словесності, 2014, с. 72–73]. Отже, історик Аппіан (бл. 100 – 180 рр.) мав грецьке походження. Народився в Александрії Єгипетській у знатній родині, займав різні адміністративні посади. Згодом переселився до Риму, отримав римське громадянство та був зарахований до стану вершників. Перебував на різноманітних урядових посадах: імператорський адвокат, імператорський прокурор. Високого становища у Римі досягнув не лише завдячуючи своїм здібностям, але і за допомогою впливових друзів. Написав грецькою мовою твір «Римська історія» (грец. «Ῥωμαϊκὰ / Ῥωμαϊκὴ ἱστορία» / лат. «Historia Romana») у 24-х книгах. Твір розповідає про історію Риму, завоювання ним країн та народів. За основу оповідання було взято не хронологічний, а територіальний принцип. Порядок визначається черговістю завоювання римлянами того чи іншого регіону. Фактично кожна книга є завершеним історичним твором. Для нашої проблематики найбільшу цінність має Книга X. Події в Іллірії (або у грецькому варіанті – «Ілліріка» / «ІЛЛІРІКН») (до нашого часу збереглося 5 частин цієї книги, які розподілені на 30 фрагментів). У Олега Петречка книга має назву «Іллирійські війни» [Лексикон античної словесності, 2014, с. 72]. Праця Аппіана містить величезний масив історичного матеріалу, що не трапляється у працях інших істориків.

Мар'єта Шашел Кос у своєму дослідженні розповідає про доволі драматичну історію західних Балкан та їх мешканців – племена іллірійців. Слідуючи за Аппіаном, дослідниця скрупульозно характеризує та коментує перебіг подій регіону елліністичної та ранньоримської доби. Перший розділ присвячено життю, творчості Аппіана [Šašel Kos, 2005, p. 17–52]. Зокрема, подано інформацію про кар'єру історика, подано загальну характеристику його праці, змалювано так званий географічний простір «Римської історії». Дуже позитивним є те, що дослідниця подає характеристику джерельної бази творчості Аппіана (грецькі та римські попередники). Завершується розділ визначенням стилю написання твору, метою та окресленням цільової аудиторії. Далі йде текст Книги X. «Іллірика» та його переклад на англійську мову [Šašel Kos, 2005, p. 52–83]. Наступні розділи – це послідовний опис Іллірії як територіальної одиниці (знову присутній, традиційний для дослідниці, географічний сегмент), опис походження іллірійців на підставі міфології, характеризується період почергового домінування серед іллірійців різноманітних племінних об'єднань (скордисків, трибалів, ардієїв, автаріатів), розповідається про навалу кельтів (галатів).

Доволі цікавим є розділ монографії, присвячений характеристиці контактів іллірійців із стародавніми греками та римлянами і періодів запеклої військової конфронтації іллірійського та греко-римського світів. Багато уваги дослідниця приділила Іллірійським війнам [Šašel Kos, 2005, p. 249–291]. Цікаво, що поряд із відомостями Аппіана про причини та перебіг конфронтації подано відомості й інших істориків (наприклад, Полібія, Діона Кассія, Тита Лівія). В окремому розділі охарактеризовано діяльність різноманітних іллірійських правителів (Агрона, Теути, Піннеса, Генція та ін.). В ряді розділів подана інформація про завойовницькі кампанії проти іллірійських племен, які були організовані цілим рядом видатних давньоримських полководців – Юлієм Цезарем, Октавіаном, Ватінієм та ін. У монографії також йдеться про завоювання та романізацію Паннонії, Норіка та Ретії, а також Мезії. Дослідження закінчується довгим додатком із коментарями до інших важливих епізодів з історії Іллірії.

Безумовно, Мар'єта Шашел Кос здійснила велику працю. Монографії, що охоплюють таке широке коло питань у просторі та часі, надзвичайно рідкісні в словенській та міжнародній історіографії. Книга «Аппіан та Іллірик» однаково розрахована як на дослідників із країн Південно-Східної Європи, так і на широку наукову громадськість світу. Тому вона поміщена у світовому науковому просторі як вищий і фундаментальний довідник і водночас є стимулом для багатьох нових досліджень. На мою суб'єктивну думку, назване дослідження за обсягом, змістом та стилем можна сміливо співставити із фундаментальною працею британського історика та археолога з Лондонського університету Д. Вілкса «Іллірійці» [Wilkes, 1992]. Фундаментальна праця Д. Вілкса містить у собі інформацію про розвиток іллірознавства, її автор, спираючись на археологічні данні та класичні тексти, досліджує історію, матеріальну

культуру, релігію та звичаї племен, що проживали між Адриатикою та Дунаєм (т.т. іллірійські племена). Дослідник постійно пов'язує історію з географією, що співпадає з підходами Мар'єти Шашел Кос.

Перейдемо до огляду окремих наукових статей дослідниці. За період з 1978 р. і донині Мар'єта Шашел Кос опублікувала понад 70 статей на різноманітну проблематику у різних виданнях словенською та англійською мовами. Зміст та обсяг цих статей є доволі різним, що засвідчує різноманітну спрямованість дослідниці, яка демонструє свою обізнаність як в археології, історичній географії та епіграфії, так і в історії Античної цивілізації та різноманітних представників *Rex Barbaricum*. Для нас, у зазначеному в назві нашої статті контексті, найбільшу цінність представляють ті публікації, які безпосередньо стосуються внутрішньої історії іллірійських племен і опубліковані англійською мовою. На нашу думку, характеризувати усі статті не доцільно і тому ми пропонуємо зупинитися лише на обраних публікаціях, огляду яких буде достатньо для формування наших уявлень про підходи дослідниці, аналітику та її стиль. Пропонуємо характеристику тих публікацій, які стосуються внутрішнього розвитку племен іллірійського світу, їх географічної локації, походження назви тощо.

Для прикладу візьмемо такі статті: «Міфічні історії про Іллірію та її назву» («Mythological stories concerning Illyria and its name») [Šašel Kos, 2004], «Іллірійський цар Баллеос – деякі історичні аспекти» («The Illyrian king Ballaeus – some historical aspects») [Šašel Kos, 2007], «Народи на північних окраїнах грецького світу: Іллірія за Страбонам» («Peoples on the northern fringes of the Greek world: Illyria as seen by Strabo») [Šašel Kos, 2008], «Іллірія та іллірійці» («Illyria and Illyrians») [Šašel Kos, 2012].

Перша з названих статей увійшла до збірника наукових праць «Південна Іллірія та Епір в добу Античності», який вийшов у 2004 р. за результатами IV міжнародної конференції 2002 р. у м. Гренобль (Франція). В мотиваційній частині своєї статті, її авторка справедливо акцентує увагу на тому, що «...іллірійці й досі є загадкою для наукової літератури...» (справжня *terra incognita*) [Šašel Kos, 2004, p. 493], а назва їх території «мала широке та символічне значення...» [Šašel Kos, 2004, p. 493]. Далі Мар'єта Шашел Кос констатує факт того, що чи не єдиним джерелом письмової інформації з історії іллірійців та території їх розселення є вже відомий нам твір історика Аппіана. Не применшуючи значущості його інформації, авторка статті закликає дослідників приділяти підвищену увагу різноманітним міфам та легендам, які безпосередньо пов'язані із Іллірією та пояснюють походження іллірійців. Стаття насичена відомостями з історичної географії: подано характеристику історичних річок західних Балкан, охарактеризовано окремі давні міста та переправи через річки. Доволі детально характеризується міф про Кадма та Гармонію – легендарних батьків Іллірія, діти якого, в свою чергу, стали родоначальниками усіх іллірійських племен [Šašel Kos, 2004, p. 499]. Авторка статті наводить чисельні приклади інтерпретації цього міфу у творчості різноманітних поетів та істориків

добу Античності. Заключна частина статті присвячена характеристиці творчості історика Аппіана та його версії походження іллірійців [Šašel Kos, 2004, p. 501–504].

У 2007 р. Мар'єта Шашел Кос опублікувала статтю про іллірійського царя (короля) Баллеоса (Ballaeus), який керував племенем ардієїв. Баллеоса вважають могутнім та впливовим царем, про що свідчить велика кількість його срібних та золотих монет, знайдених на узбережжі Адріатики. Столицею його держави було місто Різон (Rhizon).

Цінність даної публікації значна, оскільки до сих пір факт існування та успіх правління названого царя засвідчується лише його зображеннями на монетах. Дослідниця наводить цікаві факти про ці монети (присутні зображення), на окремих з яких були викарбувані надписи «BASIAEOS ΒΑΑΑΑΙΟΥ» (монети з довгою легендою, які можливо були викарбувані у Різоні) та «ΒΑΑΑΑΙΟΥ» (монети з короткою легендою, які можливо були викарбувані на о. Фарос). Гіпотеза про два монетних двори підтверджується їх стилістичним аналізом, а також недавніми розкопками на території Різона [Šašel Kos, 2007, p. 127]. Нумізматичні дані показують, що Баллеос правив доволі довго; його монети також часто знаходять в Італії, що підтверджує торгові контакти між обома адриатичними узбережжями [Šašel Kos, 2007, p. 128]. Дослідниця констатує факт невизначеності та суперечок між різноманітними науковцями, які прагнуть встановити більш-менш чітку хронологію правління цього іллірійського царя. Прагнучи долучитися до цієї дискусії, Мар'єта Шашел Кос намагається розглянути питання стосовно того, хто міг бути попередником чи сучасником названого правителя [Šašel Kos, 2007, p. 133] і, навіть, задається питанням: «Куди ж з віднести короля Баллеоса, відомого виключно за монетами, які він карбував?» [Šašel Kos, 2007, p. 136]. На її думку «теоретично Баллеос міг бути безпосереднім наступником Піннесуса, але в будь-якому випадку він був царем Ардієйського королівства» [Šašel Kos, 2007, p. 137]. Окремі висновки, до яких прийшла дослідниця, на мою суб'єктивну думку є суперечливими та дискусійними.

Наступна публікація цієї категорії вийшла у світ у 2008 р. і стала частиною чергового збірника наукових праць «Південна Іллірія та Епір в добу Античності», але вже за результатами V міжнародної конференції 2008 р. у м.Гренобль (Франція). Стаття розпочинається розлогою характеристикою постаті та творчості античного географа Страбона (63 р до н.е. – після 23 р. н.е.) [Šašel Kos, 2008, p. 617–618]. Сьома книга його універсального твору «Географія» присвячена Балканам, особливо римській провінції Іллірікум. Далі авторка однозначно підтримує твердження іншого ілліролога Данієля Дзіно (Danijel Dzino), який вважав, що Страбон ідентифікував Іллірію як територію середземноморської напівпериферії, яка поділена на варварську та цивілізаційну частини [Šašel Kos, 2008, p. 619]. На думку Мар'єти Шашел Кос в результаті такої упередженості «...грецькі та римські історики, як члени середземноморських та інших високоцивілізованих спільнот, належали до привілейованої еліти. «Інші» в цьому контексті були народами з менш

розвинутих провінцій та околиць римської імперії; їх однобічна оцінка, відображена в оповіданнях класичних письменників, часто призводила до створення «вигаданих історій» [Šašel Kos, 2008, p. 619]. Дослідниця констатує факт того, що «Такий підхід потребує певних модифікацій, зумовлених складною ситуацією, що стала результатом співіснування різних народів, царств і громад, грецьких колоній різного часу, а також ранніх поселень італійських іммігрантів і римських громадян. Страбон вважав імперію Августа та Pax Romana такими, що мали потужний цивілізаційний вплив на завойовані регіони. На нього, безсумнівно, вплинула ідеологія епохи Августа, спрямована на об'єднання грецької та римської частин імперії...» [Šašel Kos, 2008, p. 620]. Таким чином Мар'єта Шашел Кос піддає критиці стиль Страбона, який буквально пропускав (втрачав) цілі блоки інформації, що спричинило певну плутанину в його оповіданнях.

З точки зору дослідниці «інтригуючою проблемою» творчості Страбона є характеристика піратства, яким активно займалися племена іллірійців, зокрема – ардієї. Авторка статті констатує, що «Піратство можна розуміти як типову варварську ознаку, хоча способи його здійснення сильно відрізнялися в часі та просторі. Піратство може складатися з індивідуального морського грабежу, і в цьому сенсі його можна виправдано розглядати як перешкоду. Однак, з огляду на втрачену історію Страбона, важко судити, наскільки вона розмивала його історичну перспективу» [Šašel Kos, 2008, p. 623]. Наприкінці статті Мар'єта Шашел Кос стверджує, що «Ймовірно, Страбон ніколи не подорожував Ілліріком, принаймні він ніколи не згадував, що сам бачив будь-яке з описаних ним місць. Тому не дивно, що його географічні знання про Балкани в деяких випадках є неточними, оскільки вони повністю залежали від його джерел..., він в основному використовував старі джерела і дуже рідко згадував сучасні події» [Šašel Kos, 2008, p. 628].

Завершує характеристику публікацій цього блоку стаття «Іллірія та іллірійці» («Illyria and Illyrians»), яка була оприлюднена у 2012 р. як довідникова інформація для «Енциклопедії давньої історії» («The Encyclopedia of Ancient History»). Тут подана інформація про поділ історії іллірійців та Іллірії на декілька хронологічних періодів, згадується міф про Кадма та Гармонію, названі місцевості, де, на думку авторки, могли відбутися перші контакти іллірійців із грецькими колоністами.

На мою суб'єктивну думку дуже позитивним виглядає повідомлення про відмінності іллірійців в плані ономастики та матеріальної культури. В довідці перераховані імена істориків (Гекатей Мілетський, Геродот, Псевдо-Скілак), які в різні часи, в різному контексті і у різному обсязі інформації повідомляли про іллірійців. Визнається факт суспільно-політичної зрілості окремих іллірійських племен, окремі з яких спромоглися утворити свої держави та правлячі династії. У стислій формі подано інформацію про перебіг славнозвісних Іллірійських війн, в результаті яких значна частина іллірійських територій стала невід'ємною частиною Римського світу, що «стало джерелом римської концепції Ілліріка» [Šašel Kos,

2012, p. 1].

Закінчується публікація інформацією про іллірійську проблематику в повідомленнях істориків Аппіана та Діона Кассія, про завойовницькі походи Юлія Цезаря та Октавіана Августа. В результаті цілеспрямованої римської експансії та після придушення паннонсько-далматського повстання 9 н. е. Іллірик, можливо, був розділений на верхній і нижній — частини, які офіційно називалися Далмація та Паннонія не пізніше за Веспасіана; після цього поділу жодна римська провінція не носила назву Іллірик. Ступінь акультурації різних народів у цих двох провінціях дуже різнився; однак об'єднуючим чинником були переважно романізація та урбанізація, які слідували місцевим тенденціям, інтенсивність яких була різною від регіону до регіону.

Вже до епохи Августа Іллірик більше не мав нічого спільного з первісною іллірійською територією в південній Далмації та північній Албанії; відтепер цей термін позначав більшу частину північних і центральних Балкан. Назва «Іллірійська» застосовувалася до інших адміністративних одиниць, таких як іллірійська митниця, яка охоплювала величезну територію від Ретії до Чорного моря. За Септимія Севера «іллірійською» («іллірійськими») почали називати армію, розташовану в Балканських і Дунайських провінціях, а пізніше імператорів, що походять звідти. За часів Діоклетіана Іллірик – це неофіційна назва «епархії Паннонії» (*diocesis Pannoniarum*), яка включала чотири Паннонії, дві норіканські провінції та Далмацію. За Феодосія I префектура Іллірик, яка складалася з Дакійської та Македонської епархій, частково відповідала колишньому східному Іллірику [Šašel Kos, 2012, p. 2].

Висновки. На основі проведеного історіогра-

фічного огляду частини англомовних праць словенської дослідниці, видатного антикознавця та ілліролога Мар'єти Шашел Кос автор даної статі приходиться до висновку, що словенська та європейська історична наука проявляє підвищений інтерес до історії представників племінного світу давньої Європи. Реконструкція та поглиблене вивчення внутрішньої історії іллірійських племен супроводжується певними складнощами, наприклад, обмеженою кількістю археологічного матеріалу, різноманітною інтерпретацією історичних фактів у творах античних істориків та географів, історичними та політичними спекуляціями тощо. На підставі здійсненого історіографічного аналізу автор статті констатує наступне: іллірійські племена мали свою унікальну історію та культуру, сприйняття яких, з легкої руки представників цивілізованого античного світу, виглядає дещо спотвореним та однобічним. Завдання сучасної науки, у тому числі й української, об'єктивно оцінити історію та досягнення іллірійців, зруйнувати греко-римське кліше та, певною мірою, відновити історичну справедливість. Враховуючи факт відсутності вітчизняних наукових досліджень на внутрішню іллірійську проблематику, ми повинні ретельно вивчати досвід зарубіжних колег. У своїх нових наукових пошуках автор даної статті планує не лише дослідити інші аспекти творчості Мар'єти Шашел Кос, а й запропонувати історіографічний аналіз творчості інших сучасних іллірологів, оскільки аналіз їх наукового доробку відкриє нові погляди на давню історію західних Балкан та їх мешканців. Опрацьований автором матеріал можна використати для підготовки досліджень з джерелознавства, нумізматики, історії племінного світу давньої Європи та історії Античності.

Список використаних джерел

- Šašel Kos, M., 1999. *Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*, Narodni Muzej Slovenije, 227 p.
- Šašel Kos, M., 2004. Mythological stories concerning Illyria and its name. *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité – IV Actes du IVe colloque international de Grenoble (10–12 octobre 2002)*, Paris, p. 493–504.
- Šašel Kos, M., 2005. *Appian and Illyricum*, Narodni muzej Slovenije, 671 p.
- Šašel Kos, M., 2007. The Illyrian king Ballaeus – some historical aspects, *Émpire, Illyrie, Macédoine: mélanges offerts au professeur Pierre Cabanes*, (Collection Erga, 10), Clermont-Ferrand: Presses universitaires Blaise Pascal, Centre de recherches sur les civilisations antiques, cop., p. 125–138.
- Šašel Kos, M., 2008. Peoples on the northern fringes of the Greek world: Illyria as seen by Strabo, *V Actes du Ve colloque international de Grenoble (8–11 octobre 2008)* réunis par Jean-Luc Lamboley et Maria Paola Castiglioni. De Boccard, p. 617–629.
- Šašel Kos, M., 2012. Illyria and Illyrians, *The Encyclopedia of Ancient History*, First Edition. Edited by Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner. p. 1–3.
- Wilkes, J., 1992. *The Illyrians*. Blackwell Publisher Ltd., Oxford, 384 p.
- Абрамова, В., 2002а. Варварська дипломатія епохи еллінізму, *Грані*, № 3 (23), с. 37–41.
- Абрамова, В., 2002б. Варварські найманці в елліністичних арміях, *Наукові праці історичного факультету ЗДУ*, вип. XV, Запоріжжя, с. 205–210.
- Бандровський, О., 2012. Дунайські племена та їх роль у зовнішній політиці Римської імперії в добу правління Августа та Тіберія, *Carpatica – Карпатика*. Вип. 41, Ужгород, с. 30–43.
- Зомбор, І., 2001. Завоювання Римом Паннонії, *Carpatica – Карпатика*, Вип. 13, Ужгород, с. 140–144.
- Казакевич, Г., 2013. Балканські походи кельтів 279 – 277 рр. до н.е.: погляд з точки зору соціальної антропології, *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. Серія Історія, 2 (115), Київ, с. 18–22.
- Лексикон античної словесності*, 2014. За ред. М. Борецького, В. Зварича, Дрогобич: Коло, 730 с.

References

- Šašel Kos, M., 1999. *Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*, Narodni Muzej Slovenije, 227 p.
- Šašel Kos, M., 2004. Mythological stories concerning Illyria and its name. *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité – IV Actes du IVe colloque international de Grenoble (10–12 octobre 2002)*, Paris, p. 493–504. (in English).
- Šašel Kos, M., 2005. *Appian and Illyricum*, Narodni muzej Slovenije, 671 p. (in English).

Šašel Kos, M., 2007. The Illyrian king Ballaeus – some historical aspects, *Émpire, Illyrie, Macédoine: mélanges offerts au professeur Pierre Cabanes*, (Collection Erga, 10). Clermont-Ferrand: Presses universitaires Blaise Pascal, Centre de recherches sur les civilisations antiques, cop., p. 125–138. (in English).

Šašel Kos, M., 2008. Peoples on the northern fringes of the Greek world: Illyria as seen by Strabo. *V Actes du Ve colloque international de Grenoble* (8–11 octobre 2008) réunis par Jean-Luc Lamboley et Maria Paola Castiglioni. De Boccard, p. 617–629. (in English).

Šašel Kos, M., 2012. Illyria and Illyrians, *The Encyclopedia of Ancient History, First Edition*. Edited by Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craig B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner, p. 1–3. (in English).

Wilkes, J., 1992. *The Illyrians*. Blackwell Publisher Ltd., Oxford, 384 p. (in English).

Abramova, V., 2002a. Varvarska dyplomatia epokhy ellinizmu [Barbarian diplomacy of the Hellenistic era], *Hrani*, № 3 (23), s. 37–41. (in Ukrainian).

Abramova, V., 2002b. Varvarski naimantsi v ellinistychnykh armiiakh [Barbarian mercenaries in Hellenistic armies], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu ZDU*, vyp. XV, Zaporizhzhia, s. 205–210. (in Ukrainian).

Bandrovsk'kyj, O., 2012. Dunajs'ki plemena ta ikh rol' u zovnishnij politytsi Ryms'koi imperii v dobu pravlinnia Augusta ta Tiberiia [Danube Tribes and Their Role in the Foreign Policy of the Roman Empire during the Rule of Augustus and Tiberius], *Carpatica – Karpatyka*, Vyp. 41, Uzhhorod, s. 30–43. (in Ukrainian).

Zombor, I., 2001. *Zavojuvannia Rymom Pannonii* [Conquest of Pannonia by Rome], *Carpatica – Karpatyka*, Vyp. 13, Uzhhorod, s. 140–144. (in Ukrainian).

Kazakevych, H., 2013. Balkans'ki pokhody kel'tiv 279 – 277 rr. do n.e.: pohliad z tochky zoru sotsial'noi antropologii [The Celtic invasion of the Balkan in 279 – 277 BC from the Social Anthropological point of view], *Visnyk Kyivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii Istorii*, 2 (115), Kyiv, s. 18–22. (in Ukrainian).

Leksykon antychnoi slovesnosti [Lexicon of ancient literature], 2014. Za red. M. Borets'koho, V. Zvarycha, Drohobych: Kolo, 730 s. (in Ukrainian).

Yaroslav Aleshkevych

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Antiquity, Middle Ages and History of Pre-modern Ukraine,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

ILLYRIAN ISSUES IN THE ENGLISH-LANGUAGE STUDIES OF MARJETA ŠAŠEL KOS

The article provides a historiographical overview and analysis of specific English-language publications by contemporary Slovenian researcher Marjeta Šašel Kos on the Illyrian issue. Issues related to hypotheses about the origin of the Illyrians, significant events in their internal history, achievements in various fields of culture, and an objective assessment of their relationship with the Greco-Roman world form the basis for an in-depth study of the ancient population of the Western Balkans, Central and Southwestern Europe. The world of Illyrian tribes, who were inhabitants of the eastern coast of the Adriatic Sea, the northwestern part of the Balkan Peninsula, and the southeastern part of the Alpine region, was in close proximity to the borders of the spread of the Greco-Roman civilization and its culture. Numerous Illyrian tribes, formed in the northern and southern ethno-cultural zone of the Eastern Hallstatt, were among the oldest tribal formations in the barbarian world of Europe (Pax Barbaricum). The world of the Illyrian tribes was sought to be understood by the ancient Greeks, followed by the Romans. However, contacts between representatives of these two diametrically opposite worlds ended in confrontation and assimilation. After numerous and bloody clashes, the world of the Illyrians lost its identity, underwent powerful Hellenization and Romanization, and acquired signs of deep provinciality. Therefore, the article's author seeks to introduce the reader to the achievements of individual bright and talented representatives of contemporary Illyriology and popularize their scientific work. Marjeta Šašel Kos's scientific work is diverse and productive (several extensive and substantive monographs and more than 70 scientific articles). The Slovenian researcher bases her views on archaeological and epigraphic materials, information comparisons, and reasoned criticism of ancient historians and geographers. All of these trends pursue a particular goal: to overcome the stereotype of perceiving representatives of the tribal world of ancient Europe, which was shaped by Greco-Roman written tradition. The review of her English-language works on the Illyrian issue demonstrates that Slovenian and European Illyriology are actively developing, allowing us to get to know and understand the specifics of the historical development of the ancient Illyrians.

Keywords: Illyriology, historiography, Illyrians, barbarian world, ancient Balkan history, Antiquity.